

WWW.IMMIGVANHEUGTEN.NL

BACKGROUND 1989-05

**GORBATSJOV EN AFGHANISTAN:
DE OORLOG GEAFGHANISEERD**

OLIVIER IMMIG EN JAN VAN HEUGTEN

MEI 1989

THE NETHERLANDS

GORBATSJOV EN AFGHANISTAN: DE OORLOG GEAFGHANISEERD

Op 15 februari 1989 verliet generaal Gromov als laatste sovjet-militair van het 40ste Leger de Afghaanse bodem. Een historische gebeurtenis, die lange tijd niet voor mogelijk werd gehouden. Ondanks herhaalde dreigementen de terugtrekking van de troepen te vertragen heeft het Kremlin exact op tijd voldaan aan de verplichtingen van het akkoord dat het op 14 april 1988 had gesloten. De totstandkoming van dat akkoord, Moskous motieven voor de terugtrekking en de perspectieven die ze biedt voor de partijen die nog steeds betrokken zijn bij wat sinds enkele maanden weer een Afghaanse burgeroorlog is geworden, komen hier aan de orde.

Brezjnevs erfenis

Het besluit van het Kremlin tot de interventie in Afghanistan tijdens de Kerstdagen van 1979 werd niet overhaast genomen. De operationele voorbereidingen waren minstens een maand eerder al begonnen. Vooraf is echter met de Oosteuropese bondgenoten geen overleg gevoerd, en evenmin zijn in de Sovjetunie zelf Afghanistan-deskundigen geraadpleegd.¹

De kleine groep in het Kremlin onder leiding van secretaris-generaal Breznev die tot de invasie besloot, nam destijds optimistisch aan, dat de vervanging van de radicale en eigenzinnige communistische leider Hafizoellah Amin door de gematigde en verzoeningsgezinde Karmal snel zou leiden tot pacificatie en tot een brede acceptatie van het bewind van de Democratische VolksPartij van Afghanistan (DVPA). Dit optimisme moet haast wel zijn voortgekomen uit de omstandigheid dat zich na de coup in april 1978, waarmee Afghanistan's communistische partij aan de macht kwam, aanvankelijk geen verzet in Afghanistan voordeed. De eerste opstanden (eind 1978/begin 1979) vonden pas plaats nadat de eerste radicale hervormingen waren afgekondigd en vervolgens onder leiding van Amin een ware terreur werd uitgeoefend.²

Met de interventie hoopte de Sovjetunie bovenal Afghanistan als satellietstaat te behouden. Die twijfelachtige status genoot Afghanistan al sinds het midden van de jaren '60. Toen in april 1978 in Kaboel - zonder Sovjet-hulp³ - een bloedige staatsgreep door de op Moskou georiënteerde DVPA plaatsvond, leek de Sovjetunie de greep op de zuidelijke buurstaat alleen maar te kunnen versterken. Ze stuurde nog meer economische en militaire adviseurs dan er sinds het eind van de jaren '50 al waren. In de loop van 1979 werd het verzet tegen de terreur van de DVPA onder leiding van Amin steeds sterker. Men stond in Moskou voor de keuze de DVPA te laten

vallen en te hopen dat onder een nieuw (islamitisch) bewind de sovjetbelangen evengoed behartigd zouden worden, dan wel de DVPA te blijven steunen en Amin te vervangen door een gematigder communist. De keuze voor het laatste komt niet alleen voort uit gebrekkige kennis van het Kremlin omtrent de verhoudingen binnen Afghanistan, maar waarschijnlijk toch ook uit angst voor toename van het islamitisch fundamentalisme in de regio (Pakistan sinds 1977; Iran sinds begin 1979) en bezorgdheid over een mogelijke Amerikaanse interventie in Iran.

Snel bleek dat het Kremlin een ernstige taxatiefout had gemaakt: de omvang en kracht van zowel het Afghaanse verzet als van de internationale veroordeling had men schromelijk onderschat. Karmal werd door de Afghaanse bevolking gezien voor wat hij was, een marionet van Moskou, en derhalve niet geaccepteerd als nieuwe leider. Daarmee werd tevens al spoedig duidelijk, dat dit geen snel te winnen oorlog was. Integendeel, het verzet nam alleen maar toe en bovendien werd het nu openlijker en in grotere mate dan voorheen gesteund door met name de Verenigde Staten, Pakistan, China en tal van Arabische landen.

Al in mei 1980 gaven Moskou en Kaboel te kennen te willen onderhandelen. Hun voorstel - bilaterale overeenkomsten van Afghanistan met Iran en met Pakistan, welke bekrachtigd en gegarandeerd dienden te worden door de VS en de Sovjetunie - ⁴ was verre van acceptabel. Pakistan's minister van buitenlandse zaken Agha Shahi verklaarde niet rechtstreeks met Kaboel te willen praten - dat zou immers de feitelijke erkenning van het bewind in Kaboel betekenen als de legitieme regering van Afghanistan -, maar was wel voorstander van onderhandelingen onder auspiciën van de Verenigde Naties. In december 1980 werd Karmal door Moskou gedwongen om zijn eis van uitsluitend directe onderhandelingen met Islamabad te laten vallen, en spoedig daarna ging men er mee akkoord dat de Verenigde Naties een (nog niet nader gedefinieerde) rol zouden kunnen spelen. Nadat Shahi er mee had ingestemd dat de onderhandelingen zouden plaatsvinden zonder deelname van de Afghaanse verzetsgroeperingen - dit overigens zeer tot ongenoegen van de VS, Iran en enkele Arabische landen -, volgde een aantal voorbereidende missies, eerst van Pérez de Cuéllar, later van Córdovez. Van 16 tot 25 juni 1982 vond in Genève een eerste ronde van (indirecte) toenaderingsgesprekken plaats, waarin Pakistan en Afghanistan tot overeenstemming kwamen over de wijze van onderhandelen en over de agendapunten.

Het is opmerkelijk hoe snel onder Brezjnevs opvolger Andropov vooruitgang in het overleg werd geboekt. In december 1982, binnen drie weken na de benoeming van Andropov tot secretaris-generaal van de CPSU, ging Moskou akkoord met (het principe van) een tijdschema voor de terugtrekking van zijn troepen uit Afghanistan. Op 28 maart 1983, aan de vooravond van de tweede onderhandelings-ronde, hadden Pérez de Cuéllar en Córdovez een ontmoeting met Andropov. Bij deze gelegenheid somde Andropov de voornaamste redenen op voor zijn bereidheid tot terugtrekking uit Afghanistan: "The situation (is) harmful to relations not only with the West, but also with socialist states, the Muslim world and other Third World states... and it (is) harmful for the Soviet Union

internally, for its economy and its society".⁵

De Sovjetunie was inmiddels akkoord gegaan met de Pakistaanse eis dat Karmal zou worden vervangen, en de Pakistaanse leider Zia ul Haq had ingestemd met Sultan Ali Kesjtmand als diens opvolger. Na de tweede onderhandelingsronde, van 11 tot 22 april 1983, deelde Córdovez mede dat het akkoord al voor 95 procent rond was; slechts de concrete invulling van het tijdschema moest nog geregeld worden.

Voor de Verenigde Staten en de Pakistaanse legerleiding gingen deze ontwikkelingen echter te snel. De regeling zoals die er nu lag, voorzag in feite alleen in de terugtrekking van de sovjet-troepen. Het DVPA-regime zou in Kaboel aan de macht blijven. Daarmee akkoord gaan beschouwde men als verraad aan het Afghaanse verzet en de vluchtelingen - die dan bovendien waarschijnlijk in Pakistan zouden blijven. Bij het Amerikaanse State Department leefde bovendien de overtuiging, dat Moskou de onderhandelingen alleen gebruikte om tijd te winnen teneinde zijn positie in Afghanistan te consolideren.

Pakistan ging nu hogere eisen stellen. Op 9 juni 1983 had minister van Buitenlandse Zaken Yakub Khan, de opvolger van Shahi, een ontmoeting met Gromyko in Moskou. De april-overeenkomsten waren plots van de baan. Pakistan zou niet meewerken aan een stopzetting van de hulp aan het verzet alvorens er over de voorwaarden van de terugtrekking was onderhandeld. Ook eiste Yakub Khan nu een niet-communistische regering in Kaboel als voorwaarde voor een regeling.⁶

Na dit gesprek raakten de onderhandelingen voor langere tijd in het slop. Het Kremlin gaf de Verenigde Staten de schuld van wat het als een volledige politieke ommekeer beschouwde. Nadat Andropov in augustus 1983 werd opgenomen in het ziekenhuis was er ook van sovjetzijde weinig belangstelling meer voor de VN-bemiddeling.

In februari 1984 stierf Andropov. Zijn opvolger, Tsjernenko, legde de nadruk op grootscheepse offensieve acties in Afghanistan. Tot dan was de militaire strategie van de sovjettroepen vrij statisch geweest, vooral gericht op het onder controle houden van de belangrijke steden en verbindingswegen. Vanuit het besef dat het verzet veel steun ondervond van de Afghaanse plattelandsbevolking (voedsel, onderdak), was de militaire strategie tevens gericht op ontvolking van het platteland.

De strijd werd nu aanzienlijk opgevoerd. De bombardementen werden nog zwaarder, het gebruik van de beruchte speelgoed-bommetjes en zelfs de inzet van chemische wapens namen toe. Daarnaast vonden nu grote offensieven plaats, vaak met de inzet van tien tot vijftienduizend man, vooral in de aan Pakistan grenzende provincies. Het aantal vluchtelingen zwol hierdoor geweldig aan; en in tal van gebieden ontstond bovendien hongersnood bij hen die achterbleven. Het verzet raakte ernstig in de problemen.⁷ Met het oog op deze ontwikkeling werd eind 1984 door het Amerikaanse Congres een resolutie aangenomen waarin het verzet niet alleen meer maar ook betere wapenhulp werd toegezegd.

Intussen werd nog wel onderhandeld onder VN-auspiciën. Pakistan deed dit vooral met het oog op interne ontwikkelingen in de North West Frontier Province en Beloetsjistan, waar de autochtone bevolking zich verzette tegen de alsmaar toenemende stroom vluchtelingen. Maar ook Moskou en Kaboel schroefden nu hun eisen aan de onderhandelingstafel op. Kaboel eiste weer directe onderhandelingen, en bovendien zou eerst alle hulp aan het verzet moeten zijn stopgezet alvorens een aanvang kon worden gemaakt met de terugtrekking van de sovjettroepen. In augustus 1984 leek het hele onderhandelingsproces volkomen te zijn vastgelopen.

Gorbatsjov: twee-sporen-politiek

Tegen deze achtergrond van diplomatieke impasse en escalatie van de oorlog werd in maart 1985, na de dood van Tsjernenko, de relatief jonge Michail Gorbatsjov aangesteld als secretaris-generaal van de CPSU. Gorbatsjov had de invasie al eens eerder bestempeld als "een vergissing", ⁸ en aangenomen werd dat hij een voorstander was van een oplossing middels de VN-bemiddelingen. Binnen het Politburo stond hij daarin toen vrijwel alleen. De meerderheid stond juist een flinke toename van de oorlogsinspanningen voor, teneinde de Afghaans-Pakistaanse grens geheel af te kunnen sluiten. ⁹ In de zomer van 1985 stuurde Gorbatsjov generaal Michail Zaitsev naar Afghanistan. Deze diende de mogelijkheden voor een militaire doorbraak nader te bestuderen. De militaire tactiek van de sovjettroepen in Afghanistan werd vervolgens nog agressiever. Bovendien werd tegelijkertijd de druk op Pakistan opgevoerd: in 1986 nam het aantal schendingen van het Pakistaanse luchtruim drastisch toe, evenals het aantal bomaanslagen. ¹⁰

In april 1985 werd in Washington "National Security Directive 166" aangenomen, dat voorzag in een uit Afghanistan verdrijven van de sovjettroepen, "by all means available". In 1984 had de Amerikaanse wapenhulp aan het verzet nog een waarde van 120 miljoen dollar. Deze werd opgevoerd naar 250 miljoen (1985), 470 miljoen (1986) en 630 miljoen (1987). In totaal kregen de Afghaanse verzetsgroepen in Pakistan, alleen al van de Verenigde Staten, sinds 1980 voor ruim 2,1 miljard dollar aan wapenhulp. ¹¹

Tegelijkertijd nam Moskou, in weerwil van de escalatie van de strijd in Afghanistan, langzamerhand een wat flexibeler houding in bij de onderhandelingen onder VN-auspiciën. Tijdens de vierde ronde, van 20 tot 24 juni 1985, verplichtte Moskou zich voor het eerst op directe wijze tot de terugtrekking van de troepen. Op voorwaarde dat ook de Verenigde Staten zouden ondertekenen stemde men er mee in te fungeren als garanderende macht bij een eventueel akkoord. Bovendien aanvaardde men nu dat de hulp aan het Afghaanse verzet zou worden stopgezet op dezelfde dag dat met de terugtrekking van troepen zou worden begonnen en niet al eerder, zoals Kaboel steeds

had geëist. Anderzijds eiste men dat de onderhandelingen over de terugtrekking c.q. een tijdschema op directe wijze zouden worden gevoerd, en daarmee dat Islamabad het bewind in Kaboel als de legitieme Afghaanse regering zou erkennen.

Córdovez stuurde de ontwerp tekst inzake de internationale garanties op naar Moskou en Washington. Moskou ging snel akkoord, maar het antwoord van Washington kwam pas vier dagen voor de geplande vijfde ronde. De Afghanistan-coördinator van het State Department, Charles Dunbar, gaf Córdovez op 23 augustus 1985 zijn mondelinge verzekering dat de Verenigde Staten zouden fungeren als garanderende macht - een schriftelijke garantie werd echter niet gegeven, ook niet na een verzoek daartoe van Córdovez. Washington had grote moeite met dergelijke garanties, omdat in de VN-bemiddeling niet was voorzien in een politieke regeling en omdat het Afghaanse verzet er in het geheel niet bij was betrokken. Immers, in Kaboel zou een communistisch regime achterblijven, en dit achtte de Amerikaanse regering in tegenspraak met de op 14 januari 1980 aangenomen resolutie van de Algemene Vergadering. Die riep niet alleen op tot terugtrekking van de "buitenlandse" troepen, tot niet-inmenging en tot terugkeer van de vluchtelingen, maar ook tot zelfbeschikking voor de Afghaanse bevolking.

Aan de vooravond van de zesde ronde, in december 1985, had Arnold Raphel, Deputy Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs, minister Shultz echter overgehaald tot een formele bekendmaking van de Amerikaanse bereidheid tot het garanderen van een akkoord. Hij was van mening dat dit nodig was om de Sovjetunie in het defensief te houden - anders zou Moskou de schuld van het mislukken van een mogelijke regeling eenvoudig bij de Amerikanen kunnen leggen. En Michael Barry, hoofd van de South Asia Analysis Branch van de CIA, zou enkele maanden later verklaren: "The general belief is that the settlement isn't going anywhere, so it was felt there was nothing to be lost in agreeing to guarantee".¹²

In augustus 1985 waren in feite alleen de concrete invulling van het tijdschema en de onderlinge relatie tussen tijdschema, niet-inmenging en de terugkeer van de vluchtelingen nog niet rond. Tijdens de zesde ronde, van 16 tot 19 december 1985, werd weinig vooruitgang geboekt, omdat Afghanistan inzake het tijdschema directe besprekingen met Pakistan bleef eisen.

In een gesprek met Sjevardnadze, op 11 februari 1986 in Moskou, dreigde Córdovez dat de VN-bemiddeling als beëindigd kon worden beschouwd wanneer Kaboel (Moskou) de eis van directe onderhandelingen niet liet vallen. Karmal verzette zich daar nog steeds tegen, maar presenteerde wel een tijdschema dat voorzag in een terugtrekking van de sovjettroepen over een periode van 48 maanden(!). Moskou besloot daarop Karmal te vervangen. Aan Córdovez liet men doorschemeren dat de volgende ronde, in mei 1986, waarschijnlijk toch zou kunnen doorgaan, en wel via indirecte onderhandelingen. Op 30 maart vertrok Karmal "voor een privé-bezoek" naar de Sovjetunie, en op 3 april kondigde Córdovez aan dat de indirecte onderhandelingen op 5 mei zouden

worden hervat. Op 27 april, op de achtste verjaardag van de "April-revolutie" leverde de Pravda forse kritiek op het bewind in Kaboel, omdat het er nog altijd niet in geslaagd was bij een groter deel van de bevolking steun te verwerven. Karmal, op 1 mei teruggekeerd, werd op 4 mei als partijleider vervangen door Mohammed Nadjiboel-lah - dit op voorstel van premier Sultan Ali Kesjtmah, die kort daarvoor een bezoek aan Moskou had gebracht.¹³

Tijdens de eerste sessie van de zevende onderhandelingsronde, van 5 tot 23 mei 1986, werd nu ook het vierde protocol van het akkoord overeengekomen: dat wil zeggen de regeling van de garanties van de Sovjetunie en de Verenigde Staten. Alleen het tijdschema moest nu nog nader worden ingevuld, maar de kloof tussen het voorstel van Afghanistan (4 jaar) en dat van Pakistan (4 maanden) leek voornamelijk onoverkomelijk. Ook in de tweede sessie van de zevende ronde, van 31 juli tot 8 augustus 1986, (die overigens bijna werd afgelast vanwege intensieve bombardementen door de Afghaanse luchtmacht in de Pakistaanse grensstreek), kwam men nauwelijks dicht bij elkaar; de onderhandelingen werden zelfs voor onbepaalde tijd uitgesteld. Ook in de volgende onderhandelingsronden, in maart en september 1987, was er van vooruitgang nauwelijks sprake.

Een politieke regeling

Het ging in deze fase ook al lang niet meer om een tijdschema. Alle partijen waren zich er van bewust, dat het ontwerp-akkoord zoals dat nu op tafel lag, slechts voorzag in een terugtrekking van de sovjettroepen en niet in een werkelijke politieke regeling van het conflict. Daartoe was de VN-bemiddeling althans in deze vorm ontoereikend. Gorbatsjov zocht daarom ook naar andere kanalen die tot een politieke regeling moesten leiden. Hij zocht en vond directe contacten met de Verenigde Staten en met Pakistan en last but not least met de media. Bij enkele gelegenheden gaf hij aan bij voorkeur een andere dan een militaire oplossing na te streven. Tijdens het 27ste Partijcongres, in februari 1986, noemde hij Afghanistan "een bloedende wond", en hij sprak de wens uit van een politieke regeling. Opmerkelijk in zijn toespraak was verder dat hij Pakistan niet bekritiseerde voor de steun aan het Afghaanse verzet maar de wens uitsprak dat de betrekkingen met "buurlanden zoals Pakistan" zouden worden verbeterd.¹⁴

Op 28 juli 1986 kondigde Gorbatsjov eenzijdig de terugtrekking van 6 sovjetregimenten uit Afghanistan aan (± 8.000 man). Meer dan een publiciteitsstunt was dit echter niet. Kort na de terugtrekking (15-27 oktober) beschuldigde de directeur van de inlichtingendienst van het Pentagon, luitenant-generaal Leonard Perroots, de Sovjetunie van "misleiding": de teruggetrokken troepen waren pas 2 maanden tevoren naar Afghanistan gestuurd.¹⁵ En op 23 november 1986 zei Gorbatsjov in een interview met de Indiase TV: "Wij staan in voor een

onafhankelijk en ongebonden Afghanistan. (...) "De dag (is) nabij waarop de kwestie van een politieke regeling rond Afghanistan zal zijn opgelost. Dat zal tegelijkertijd de oplossing van de kwestie van de terugtrekking van de sovjettroepen betekenen. Wat onder auspiciën van de VN is ondernomen - ik denk aan de missie Córdovez - is een reëel proces. Het kan leiden tot een politieke regeling, op voorwaarde dat ook Pakistan en de Verenigde Staten voor een politieke regeling zijn". En: "Wij hebben niet de bedoeling daar voor altijd te blijven en ik geloof niet dat de regering of de bevolking van Afghanistan dat zouden accepteren"...¹⁶ Ook bespraken Gorbatsjov en andere Sovjet-politici de kwestie van een politieke regeling direct met vertegenwoordigers van de Verenigde Staten en Pakistan. Duidelijk werd echter dat over de regering die na de terugtrekking van de sovjettroepen diende te worden geïnstalleerd in Kaboel een onoverbrugbaar verschil van mening bestond.

Van 11 tot 14 december 1986 brachten partijleider en president Nadjiboellah, premier Kesjtmand en minister van Buitenlandse Zaken Wakil een bezoek aan Moskou. Op 12 december werd hun door Gorbatsjov verzekerd, dat de Sovjetunie "een buur in tegenspoed niet in de steek zal laten". Gorbatsjov sprak de wens uit, dat Afghanistan "een onafhankelijke en niet-gebonden staat en tegenover [de Sovjetunie], zijn buur, een bevriende staat is".¹⁷ Spoedig daarna, op 1 januari 1987, werd een toespraak van Nadjiboellah voor een buitengewone zitting van het Afghaanse Centrale Comité gepubliceerd. Daarin kondigde hij aan, dat de Afghaanse en sovjettroepen met ingang van 15 januari een bestand van 6 maanden in acht zouden nemen. Dit als gebaar tegenover het islamitisch verzet een dialoog te openen die zou moeten leiden tot een regering van nationale eenheid.

Bij tal van eerdere gelegenheden waren door Kaboel pogingen ondernomen de basis van het bewind te verbreden: zoals door de oprichting van het "Nationaal Vaderland Front", de toelating van niet-communisten tot het parlement en de regering, de bijeenkomst van een loya jirgah en verkiezingen in 1985. Al deze pogingen reserveerden een centrale en beslissende rol voor de DVPA. Ook in de nieuwe grondwet werd die rol verankerd. De verwoede pogingen de basis te verbreden vonden derhalve geen gehoor bij de bevolking. De oproep tot nationale verzoening verschilde hierin niet van de eerdere initiatieven.¹⁸ Op 17 januari, na beraad in Pesjavar, verwierpen de leiders van de zeven Afghaanse verzetsgroepen de oproep tot een bestand dan ook unaniem en kondigden aan de strijd tegen het bewind in Kaboel voort te zetten tot de laatste sovjetmilitair was verdwenen en de regering van Nadjiboellah gevallen.

In maart 1987, tijdens de onderhandelingsronde in Genève, uitte de Sovjetunie, niet zonder hypocrisie, haar bezorgdheid over een bloedbad na de terugtrekking van de sovjettroepen en vroeg om de vorming van een regering van Nationale Verzoening, als voorwaarde voor de terugtrekking. Op 29 april 1987 maakte de Amerikaanse onderminister van Buitenlandse Zaken Armacost evenwel duidelijk dat de Verenigde Staten geen coalitieregering "built around and led by" de DVPA zouden accepteren. Hij riep de Sovjetunie op te accepteren dat

de alliantie van de zeven verzetsgroeperingen in Pakistan zou beslissen wie een interim-regering moest leiden en hoe die het best gevormd kon worden.

In juli 1987 probeerde Córdovez de impasse te doorbreken door een memorandum te sturen naar Moskou, Washington, Kaboel en Islamabad. Hierin stelde hij een ontmoeting van Afghaanse leiders voor waarbij de zeven verzetsgroeperingen, de DVPA en een aantal prominente Afghaanse ballingen een overgangsregeling op zo breed mogelijke basis zouden moeten treffen. Overigens werd een deelname van de sji'ietische verzetsorganisaties, gevestigd in Iran, door Córdovez buiten beschouwing gelaten.

De Sovjetunie steunde het voorstel van Córdovez officieel niet, maar informeel moedigde zij Córdovez aan met de voormalige koning Zahir Sjah (1933-1973) en andere prominente ballingen te praten. Washington en Islamabad daarentegen waren het eens met het principe van een interim-regering, maar stonden er op dat eerst de sovjettroepen volledig moesten zijn teruggetrokken. Immers, eindeloos touwtrekken over een nieuwe regering zou de terugtrekking teveel uitstellen, zo luidde hun verklaring. In werkelijkheid was men er echter van overtuigd dat het bewind in Kaboel snel zou vallen na de terugtrekking. Derhalve hoefden geen politieke concessies te worden gedaan. Zia ul Haq streefde bovendien met nadruk naar een regime in Kaboel onder leiding van de islamitisch-fundamentalisten (bij voorkeur de Hezb-i-Islami van Hekmatyar) en wilde geen terugkeer van Zahir Sjah "who personified Afghan nationalist opposition to Pakistani hegemony".¹⁹

Eind oktober 1987 liet Moskou Córdovez weten, dat men de eis liet vallen dat de vorming van een nieuwe regering vooraf diende te gaan aan de terugtrekking. Maar "vooruitgang" in deze werd door Moskou wenselijk geacht. Vervolgens, in december 1987, tijdens de topontmoeting met Reagan in Washington, maakte Gorbatsjov bekend dat een tijdschema van 12 maanden acceptabel zou zijn. En op verzoek van Córdovez noemde hij op 8 februari 1988 ook een startdatum: hij verklaarde nu zelfs zijn bereidheid om de troepen binnen 10 maanden terug te trekken, waarbij het grootste deel in de eerste fase zou worden teruggehaald. Daarmee kon op 15 mei 1988 worden begonnen indien bij de volgende onderhandelingsronde een akkoord zou worden bereikt.

Gorbatsjov had met deze verklaring alle wensen de regering Reagan ingewilligd; dat maakte het moeilijk voor de Amerikanen niet akkoord te gaan. Tegelijkertijd had Gorbatsjov de indruk gewekt de troepen ten koste van alles te willen terugtrekken. Tot woede van Moskou kwam Washington nu terug op de eerder gemaakte afspraken inzake de zogenaamde "negatieve symmetrie", stopzetting van de hulp aan het verzet op dezelfde dag dat met de terugtrekking van de troepen zou worden begonnen. Het Witte Huis zei het verzet te willen blijven steunen, tenzij Moskou alle steun aan het bewind in Kaboel stopzette. Na een ontmoeting op 24 maart 1988 tussen Shultz en Sjvardnadze in Washington, waarin het geschilpunt ten aanzien van de symmetrie onopgelost bleef, stonden alle partijen op het punt de onderhandelingen af te breken.

De "oplossing" die uiteindelijk werd gevonden luidde "positieve symmetrie": "(...) the US retains the right (...) to provide military assistance to parties in Afghanistan. Should the Soviet Union exercise restraint in providing military assistance, the U.S. similarly will exercise restraint", aldus de Verenigde Staten in een aparte verklaring.²⁰

Het Afghanistan-akkoord

Zo kon op 14 april 1988 in Genève het akkoord worden ondertekend. Het bestaat uit 4 protocollen en een memorandum, die op 15 mei 1988 in werking traden:

- 1) een bilateraal akkoord tussen Afghanistan en Pakistan over de beginselen van de wederzijdse betrekkingen, en in het bijzonder over niet-inmenging en non-interventie;
- 2) een verklaring over internationale garanties, ondertekend door de Verenigde Staten en de Sovjetunie;
- 3) Een bilateraal akkoord tussen Afghanistan en Pakistan over de vrijwillige terugkeer van de vluchtelingen binnen 18 maanden na de inwerkingtreding van het akkoord;
- 4) Een akkoord over de onderlinge relatie tussen de drie protocollen en het tijdschema, ondertekend door Afghanistan, Pakistan, de Sovjetunie en de Verenigde Staten.

Een "memorandum of understanding", waarin een omschrijving wordt gegeven van de taken en het mandaat van een VN-team van maximaal 50 personen, dat op de uitvoering van het akkoord moet toezien, complementeert het akkoord.

Sjevardnadze noemde het "van waarlijk historische betekenis", en zei verder: "Wij zijn het volledig eens met diegenen die de akkoorden van Genève beschouwen als het eerste voorbeeld van een vreedzame oplossing van regionale conflicten op basis van de principes van het Nieuw Politieke Denken".²¹ Maar zoals NRC Handelsblad treffend becommentarieerde: "Als dit akkoord het voorbeeld is van hoe de supermogendheden van plan zijn de andere regionale conflicten (...) op te lossen, dan kan de rest van de wereld maar beter zijn veiligheidsriemen aangespen!"²² En Charles Wislon, lid van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden: "We hebben publiekelijk tegen de Russen en de wereld gezegd dat wij door zullen gaan met het bevoorraden van de moedjaheddin(...) Wij verwachten niet anders dan dat de Sovjetunie Pakistan zal beschuldigen van schending van het akkoord en wij verwachten uiteraard dat Pakistan dat zal ontkennen. Bovendien verwachten wij dat de Sovjetunie ons ervan zal beschuldigen de moedjaheddin te bevoorraden, en wij zullen de Sovjetunie ervan beschuldigen een minderheids-marionettenregime in Kaboel te bevoorraden."²³

Dit nu is exact wat er gebeurde. In de loop van 1988 zouden de partijen elkaar inderdaad regelmatig

beschuldigen van schending van het akkoord. Op 13 juni dreigde Gorbatsjov Pakistan zelfs met "resolute maatregelen" indien het de moedjaheddin zou blijven steunen. In de herfst van 1988 zei Moskou een paar maal de terugtrekking voorlopig te zullen opschorten. En de Verenigde Staten beschuldigden de Sovjetunie een aantal keren ervan het akkoord niet na te komen.²⁴

Iets anders was ook moeilijk te verwachten. Moskou en Kaboel hebben met ondertekening van het akkoord de facto ingestemd met de Amerikaanse politiek van "positieve symmetrie". Strikt genomen zou Pakistan geen enkele rol meer mogen spelen, vandaar ook alle Russische beschuldigingen en dreigementen, die echter vooral dienden voor propagandadoeleinden. Daar Moskou had ingestemd met "positieve symmetrie" was men stilzwijgend akkoord gegaan met Pakistan's rol in deze.

Door de op het laatst gestelde eis van "positieve symmetrie" bleef er van het akkoord waarover gedurende zes jaar zo moeizaam was onderhandeld, bijna niets over. Het akkoord over niet-inmenging werd een wassen neus, en zo ook de akkoorden inzake de internationale garanties en de vrijwillige terugkeer van de vluchtelingen. En de controle op naleving van de akkoorden door de VN kwam hiermee in zekere zin te vervallen; bovendien was de groep waarnemers die er mee belast zou worden bij voorbaat al veel te klein om serieus genomen te kunnen worden. Het enige concrete punt wat het akkoord nog regelde was de terugtrekking van de sovjettroepen. Deze is geheel volgens schema verlopen.

Met zijn aanbod van 8 februari 1988 was Gorbatsjov erg ver gegaan, maar hij wilde dan ook heel graag de terugtrekking onder de VN-regeling zoals die destijds op tafel lag. Dat de Verenigde Staten en Pakistan op het laatste moment "positieve symmetrie" eisten, heeft alles te maken met het ontbreken van een politieke regeling en met de - terechte - bezorgdheid, dat bij een strikt naleven van het voorliggende akkoord Afghanistan onder het gezag van de Sovjetunie zou blijven. Gorbatsjov's motieven om desondanks te ondertekenen en de troepen volgens schema terug te trekken, zijn direct terug te voeren op de slechte staat van de sovjet economie en de daaruit voortvloeiende noodzaak ingrijpende economische hervormingen door te voeren. Aan die hervormingen (perestrojka) zijn de Nieuwe Openheid (glasnost) en het Nieuwe Politieke Denken duidelijk ondergeschikt.

Net als Andropov vóór hem zag Gorbatsjov de grote nadelen van de militaire bezetting van Afghanistan. Van een dreigende nederlaag van de sovjettroepen was geen sprake, wél echter van een militaire impasse die deels doordat de moedjaheddin sinds begin 1986 konden beschikken over Amerikaanse Stinger-raketten, steeds duurder begon te worden. Bovendien vormde de voortdurende bezetting een obstakel voor betere betrekkingen met het Westen en de Volksrepubliek China, en voor het verkrijgen van Westerse kredieten in het bijzonder. "De interventie in Afghanistan was een zonde, die de economische problemen van de Sovjetunie alleen maar groter heeft gemaakt".²⁵

Perspectieven

De terugtrekking van de sovjettroepen betekent dat de oorlog is geafghaniseerd: door de Afghanen zelf wordt uitgevochten. Maar Moskou heeft geenszins zijn belangstelling voor de zuidelijke buurstaat verloren.

Toen Shultz op 24 maart 1988 aan Sjevardnadze voorstelde alle Amerikaanse wapenhulp aan het verzet te staken indien de Sovjetunie van haar kant geen enkele steun meer zou geven aan Kaboel, reageerde de Sovjetminister afwijzend. Hij verwees naar vriendschapsverdragen van de Sovjetunie met Afghanistan sinds 1921, en bovendien: "geographically the region is not connected with the United States."²⁶

Voor Moskou is Afghanistan politiek van belang, maar zeker ook in economisch opzicht. De economie van de Centraalaziatische Sovjetrepublieken draait voor een deel op Afghaans aardgas. Afgelopen jaren heeft men enkele honderden economische akkoorden ondertekend, die de schuldenlast van Afghanistan aan de Sovjetunie enorm deden toenemen.²⁷ Daarnaast heeft men in Afghanistan een bestuurlijke herindeling doorgevoerd, waarbij de direct aan de Sovjetunie grenzende en economisch belangrijke provincies Balkh en Jowzjan zodanig verkleind dat ze geen bergachtige gebieden meer bevatten, en derhalve gemakkelijk te verdedigen zijn. Deze maatregel heeft dan ook speculaties in de hand gewerkt, dat Moskou Afghanistan in tweeën wil delen, c.q. de noordelijke provincies zal annexeren indien het regime in Kaboel ten onder gaat.²⁸

In Genève heeft de Sovjetunie ingestemd met een neutraal en onafhankelijk Afghanistan. Voor Moskou betekent dit dat er in Kaboel geen bewind van "extremisten"²⁹ mag komen. Om deze reden heeft men grote nadruk gelegd op de politiek van Nationale Verzoening zoals die door de DVPA al sinds 1987 wordt gevoerd. Daarom ook heeft men bij de Verenigde Naties verzocht vooral door te gaan met pogingen de verschillende Afghaanse partijen, inclusief de DVPA, rond de tafel te krijgen teneinde een tweede akkoord te bewerkstelligen. Dit zou moeten leiden tot de installatie van een interim-regering op een zo breed mogelijke basis.³⁰ De Sovjetunie ziet zo'n overgangsregering als de beste waarborg voor de bescherming van haar belangen in Afghanistan op lange termijn, en zij lijkt wel degelijk bereid om daartoe de DVPA na de overgangsregering en verkiezingen te laten vallen.³¹ De bereidheid van de politieke verzetsgroeperingen in Pesjavar om daarover te praten is zeer gering nu de sovjettroepen zijn vertrokken en de overwinning in het verschiet lijkt. Na de terugtrekking van de sovjettroepen liepen enkele duizenden regeringssoldaten over naar het verzet. Maar de bij het verzet vrij algemeen levende verwachting dat het Afghaanse regeringsleger massaal zou deserteren en het bewind in Kaboel binnen enkele weken na de terugtrekking zou vallen, is niet uitgekomen. Daarvoor zijn er legio redenen.

Allereerst hebben de sovjettroepen het Afghaanse leger bepaald niet zonder verdedigingsmiddelen achter-

gelaten. Naast een groot deel van het al in Afghanistan aanwezige materieel heeft Moskou "om verdere terreur te voorkomen (...) meer en betere wapens" naar Kaboel gestuurd.³² Zo werden tijdens de belegering van de oostelijke stad Jalalabad (op zo'n 90 kilometer van de hoofdstad) vanuit Kaboel voor het eerst SS1-raketten op het verzet afgevuurd.³³ Vooral van Kaboel is een "fort" gemaakt, met maar liefst drie verdedigingsgordels, waarvan de buitenste op 30 kilometer van het centrum ligt, met daartussen een groot aantal mijnevelden.³⁴ Bovendien heeft Moskou enkele duizenden militaire adviseurs in Afghanistan achtergelaten. Zij maakten geen deel uit van de invasiemacht en vielen derhalve ook niet onder het Afghanistan-akkoord. Zij zijn ondermeer belast met het instrueren van de regeringstroepen in het gebruik van de nieuwe wapens.

Daarbij is het moreel van de meerderheid van de Afghaanse troepen verrassend hoog, in het bijzonder bij de luchtmacht en de cavalerie. Een groot aantal heeft zich verbonden aan de DVPA, en een nederlaag betekent vrijwel zeker dat ze het er niet levend vanaf zullen brengen. Bij de infanterie - voor het merendeel dienstplichtigen - is het moreel weliswaar aanzienlijk lager, maar voor hen die willen deserteren zijn de mogelijkheden daartoe beperkter geworden, nu men zich in de grote steden heeft verschanst.³⁵

Evenzeer van belang is de verdeeldheid van het verzet, ook inzake de te volgen militaire strategie. Zo willen sommige groepen eerst de provincie-hoofdsteden veroveren, andere willen een massale en gecoördineerde aanval op Kaboel.

Afghanistan is in de bijna 250 jaar van zijn bestaan nooit een toonbeeld van een eenheidsstaat geweest. Etnische tegenstellingen tussen de 15 bevolkingsgroepen hebben het politieke leven altijd gedomineerd. De islam is van oudsher de belangrijkste bindende factor, zij het dat de sji'ietische minderheid werd overheerst door de soennieten (80%). Het hanafitisch soennisme is de staatsreligie, en de meerderheid van de Afghaanse soennieten is aanhanger van deze rechtsschool die bekend staat als de school die de meest vrije duiding van de moslemwetten hanteert.

Door de oorlog - en vooral sinds het Afghanistan-akkoord - zijn de tegenstellingen alleen maar toegenomen. Zo zijn er onenigheden tussen de commandanten te velde en hun wapenleveranciers: de zeven politieke groeperingen in Pesjavar. Binnen de alliantie van deze groeperingen zijn er voor- en tegenstanders van de terugkeer van de monarchie - en bij de voorstanders ook nog eens tegenstanders van de terugkeer van ex-koning Zahir Sjah. En niet het minst belangrijk zijn de tegenstellingen tussen traditionalistische en (de revolutie predikende) fundamentalistische soennieten. Deze laatste groep - er zijn vier fundamentalistische politieke groeperingen - is door de oorlog van groot belang geworden. Zo heeft de Hezb-i-Islami (Islamitische Partij) van Goelboedin Hekmatyar momenteel de meeste aanhangers. Maar dit heeft ook alles te maken met de politiek die wijlen de Pakistaanse president Zia ul Haq voerde. Het was Zia's politiek om de Amerikaanse, Chinese en Arabische

wapenhulp zodanig over de diverse politieke groeperingen in Pesjawaar te verdelen, dat een onevenredig groot deel daarvan terecht kwam bij de fundamentalistische groeperingen, allereerst bij Hekmatyar's Hezb-i-Islami - een groepering die voor het merendeel uit Tadzjiken en niet in stamverband levende Pasjtoenen is samengesteld. Zia ul Haq bevoorrechtte deze groepering niet alleen uit overwegingen van religieuze affiniteit, maar ook in een poging om de in Afghanistan van oudsher dominante bevolkingsgroep der Pasjtoenen te verzwakken ten opzichte van Afghanistan's tweede bevolkingsgroep, de Tadzjiken. Dit achtte hij wenselijk, omdat er nog altijd Pasjtoense aanspraken bestaan op stammengebieden op Pakistaans grondgebied. Om deze reden werkte Zia ul Haq ook niet mee aan plannen voor een mogelijke terugkeer van Zahir Sjah.³⁶ De moedjaheddin konden alleen wapens krijgen indien ze behoorden tot een van de politieke groeperingen. Tal van Afghanen traden dan ook toe tot een groepering, louter en alleen om de beschikking over wapens te krijgen; niet vanwege politieke verbondenheid.

Na enkele weken van twist werd op 24 februari jongstleden door een vergadering van verzetsleiders de vorming van een interim-regering bekend gemaakt. Tot president werd de gematigde Modjadeddi gekozen, tot premier de fundamentalist Sayyaf, en de ministersposten werden verdeeld over de zeven groeperingen van de soennietische alliantie. De (gematigde) sji'ietische alliantie van 8 groeperingen uit Iran kreeg uiteindelijk geen stem in het kapittel, omdat de fundamentalistische groeperingen dan hun meerderheid binnen de nationale vergadering zouden verliezen. Over toelating tot de vergadering van twee andere, belangrijke (fundamentalistisch-) sji'ietische groeperingen is niet eens gepraat, en evenmin over toelating van prominente Afgaanse ballingen of van de commandanten te velde.

De vorming van deze door de soennietische fundamentalisten gedomineerde interim-regering lijkt een slechte zaak voor het verzet. Vóór de vergadering hadden de bondgenoten de Afgaanse verzetsleiders opgeroepen toch vooral een zo breed mogelijke coalitie te vormen. Iran acht het wenselijk dat er ook sji'ieten in de regering worden opgenomen. De Verenigde Staten proberen de macht van Hekmatyar nu in te dammen en steunen de gematigde (minder anti-Westerse) fundamentalistische Jamiyat-i-Islami onder leiding van Rabbani. En ook de Pakistaanse premier Bhoetto, die momenteel nog erg weinig ruimte heeft om het oorspronkelijke programma van haar Pakistaanse Volkspartij (P.P.P.) ten uitvoer te brengen, distantieerde zich van de politiek van Zia ul Haq en riep op tot de vorming van een brede coalitie. Maar daar is dus weinig van terecht gekomen, en het valt moeilijk vol te houden dat deze interim-regering de hele Afgaanse bevolking vertegenwoordigt.

Van de blijvende verdeeldheid kan Kaboel wellicht profiteren door zeggenschap (macht) aan te bieden aan groeperingen die buiten de verzetscoalitie zijn gevallen. Maar ook is een nieuwe bemiddelingspoging door de VN wellicht zinvol. Tevens echter zal de huidige coalitie - immers gedomineerd door "extremisten" - Moskou niet snel tot nieuwe concessies bewegen. Veel zal afhangen van de militaire sterkte van de oorlogvoerende partijen. In elk

geval hebben zowel de Verenigde Staten als de Sovjetunie aangekondigd hun cliënten van de nodige wapens te blijven voorzien.

Noten

- 1 Barnett R. Rubin, "Afghanistan: the next round", *Orbis. A quarterly journal of world affairs* (winter 1989), 68-69. Dit wordt bevestigd door de Sovjet-econoom Oleg Bogolomov in de *Literaturnaja Gazeta* van 16 maart 1988; zie voor een bespreking Aaron Trehub, "Bogolomov reveals opposition to Afghan invasion", *Radio Liberty Research Bulletin* 116/88 (17 maart 1988), 4 blz. Volgens Joeri Garkovsky, een Afghanistan-specialist verbonden aan The Institute of Oriental Studies in Moskou, werd het besluit tot de invasie destijds doorgedrukt door Brezjnev en Suslov en was slechts een kleine meerderheid van het Politburo vóór - o.a. Andropov, destijds hoofd van de KGB, zou toen tegen hebben gestemd, in: Selig S. Harrison, "Inside the Afghan talks", *Foreign Policy*, nr 72 (herfst 1988), 35. Zie over de militaire voorbereidingen tot de invasie bijvoorbeeld Anthony Arnold, *Afghanistan. The Soviet invasion in perspective*, Stanford (Calif.) 1985, 91-95
- 2 Jan van Heugten, "Afghanistan: hoe de Russen er kwamen", *Internationale Spectator* vol 37, nr 4 (april 1983), m.n. 210-215; Olivier Roy, *Islam and resistance in Afghanistan*, Cambridge 1986, 84-109
- 3 Vgl. Amerika Dienst Dokumentation, *Die sowjetische Invasion in Afghanistan. Eine Untersuchung des US-Aussenministeriums*, Bonn 16 april 1988, p 1; en Henry S. Bradsher, *The Soviet Union and Afghanistan*, Durham (NC) 1985, 78-79 + 82-84. Zie ook Louis Dupree, "Red flag over the Hindu Kush. Part II: The accidental coup, or Taraki in Blunderland", *American Universities Field Staff Reports* (1979) no 45.
- 4 *Pravda* 15 mei 1980
- 5 In: Harrison, a.w., 42
- 6 Harrison, a.w., 43-46
- 7 Zie ons artikel "De oorlog in Afghanistan: 1980-1986", *Internationale Spectator* vol 40, nr 8 (augustus 1986), m.n. 495-499.
- 8 In 1983, tijdens een bezoek aan Canada, in: Charles Dunbar, "Afghanistan in 1987: a year of decision?", *Asian Survey* vol 28, nr 2 (februari 1988), 153
- 9 *Sunday Times* 14 april 1985.
- 10 Craig Karp, "Afghanistan: eight years of Soviet occupation", *Department of State Bulletin* maart 1988, 22 (tabel)
- 11 Harrison, a.w., 50
- 12 Harrison, a.w., 52
- 13 Erg soepel verliep deze wisseling van de wacht niet. Op 4 mei vond de 18e plenaire zitting van het CC van de DVPA plaats. Officieel vroeg Karmal in een brief te worden ontheven van zijn functie als secretaris-generaal van de DVPA wegens (a) zijn slechte gezondheid, (b) "internationale problemen", en (c) "een accurate beoordeling van mijn mogelijkheden"! Op voorstel van Kesjtmand werd de 39-jarige generaal-majoor Mohammed Nadjiboellah tot nieuwe secretaris-generaal van de DVPA gekozen. Maar er was veel verzet van aanhangers van Karmal. Op 6 mei werd door Westerse diplomaten in New Delhi bericht, dat Sovjet-militairen het presidentiële paleis en het hoofdkwartier van het Centrale Comité hadden afgegrendeld en strategisch belangrijke posities in Kaboel hadden ingenomen.

Later, in november 1986, zou Karmal ook zijn overige functies neerleggen.

- 14 *Pravda* 26 februari 1986
- 15 *NRC Handelsblad* 31 oktober 1986; zie ook Rosanne Klass, "Afghanistan: the accords", *Foreign Affairs* vol 66 nr 5 (zomer 1988), 931. Overigens had president Zia ul Haq al eerder een dergelijke beschuldiging geuit (*NRC Handelsblad* 16 oktober 1986)
- 16 Aldus Tass op 23 november 1986
- 17 *Pravda* 13 december 1986. Zie voor een bespreking: Bohdan Nahaylo, "Gorbachev-Najib meeting dampens hopes for early settlement in Afghanistan", *Radio Liberty Research Bulletin* 470/86 (15 december 1986), 3 blz
- 18 zie hierover uitgebreider ons artikel "Onderhandelen over Afghanistan", *Internationale Spectator* vol 41, nr 7 (juli 1987), m.n. 386-389.
In de Sovjetunie verschenen in 1988 over de "Nationale Verzoening" overigens een paar opmerkelijke artikelen. Zie m.n. Aleksandr Prokhanov in de *Literaturnaja Gazeta* 17 februari 1988, en de bespreking ervan in: Andrew Ilves, "Soviet admission of failure in Afghanistan", *Radio Liberty Research Bulletin* 65/88 (18 februari 1988). Zie ook de bijdrage van een voormalig militair adviseur in Afghanistan, Kim Makedonovitsj Tsagalov (in *Ogonjok* nr 30 (juli 1988), 25-27). Tsagalov pleit er ondermeer voor dat andere groepen en partijen gelijke rechten krijgen.
Zie daarentegen ook de bijdragen van m.n. Nadjiboellah en de Afghaanse journalist Wasiri in: *Afghanistan. The road to reconciliation*, Londen 1987, 3-4 en 4-12.
- 19 Harrison, a.w., 53-54
- 20 "Agreements on Afghanistan", *Department of State Bulletin* juni 1988, 55
- 21 Met het Nieuwe Politieke Denken (Novoje Mysjlinije) wordt de nieuwe, "ge-ont-ideologiseerde" buitenlandse politiek aangeduid.
Zie hierover uitvoerig: Nikolai Kapchenko, "The CPSU foreign policy strategy and today's world", *International Affairs* no 10 (oktober) 1987, 65-74. Zie ook: Ali T. Sheikh, "The new political thinking. Gorbachev's policy toward Afghanistan and Pakistan", *Asian Survey* vol 28, no 11 (november 1988), 1170-1187.
- 22 *NRC Handelsblad* redactioneel 15 april 1988
- 23 *De Volkskrant* 15 april 1988
- 24 Zie met name de Sovjet-beschuldigingen in *Pravda* 17 mei 1988, *Izvestija* 14 juni 1988 (ontkenning van instemming met de "positieve symmetrie"), *Pravda* 4 augustus 1988, *Pravda* 29 september 1988, en *Pravda* 13 november 1988.
- 25 Gorbatsjov in: *BBC World Service* 21 december 1988. Zie ook Oleg Bogomolov in de *Liturnaja Gazeta* 16 maart 1988.
- 26 Harrison, a.w., 58
- 27 Zie over de aardgasleveranties: C.J. Blankenburgh, "De economische dimensie van de kwestie Afghanistan", *Internationale Spectator* vol 35 nr 4 (april 1981), 217-224. En over Afghanistan's economische afhankelijkheid bijvoorbeeld: Adam Elstein, "Soviet-Afghan trade: ties that bind", *Radio Liberty Research Bulletin* 404/88 (7 september 1988), 3 blz.

- 28 Vgl. *NRC Handelsblad* 6 april 1988.
Zie over de bestuurlijke herindeling met name: Joseph Newman, "The future of Northern Afghanistan", *Asian Survey* vol 28, no 7 (juli 1988), 729-739; en Steve Sego, "Will the Soviet-Afghan border be redrawn?", *Radio Liberty Research Bulletin* 156/88 (30 maart 1988), 3 blz.
- 29 Met de "extremisten" worden de vier soennietisch-fundamentalistische groeperingen in Pesjavar bedoeld. Zie hierover *Izvestija* 14 juli 1988.
- 30 Zie Resolutie 43/20 van de Algemene Vergadering van de VN van 11 januari 1989, paragraaf 8.
- 31 Zie ook: Selig S. Harrison, "La paix manquée en Afghanistan", *Le Monde Diplomatique* vol 36 nr 419 (februari 1989), 12
- 32 *Pravda* 5 november 1988
- 33 *NRC Handelsblad* 14 maart 1989
- 34 Klass, a.w., 939-940; Steve Sego, "Soviet mines in Afghanistan present long-term problem", *Radio Liberty Research Bulletin* 502/88 (26 oktober 1988), 2
- 35 Klass, a.w., 939.
- 36 Harrison, "La paix manquée", 1 + 12. Zie over deze zogenaamde kwestie Pasjtoenistan ook ons artikel "De kwestie Afghanistan en de bedreiging van Pakistan", *Internationale Spectator* vol 39, nr 2 (februari 1985), m.n. 76-77

Op deze website geplaatst: Maart 2009

Eerder gepubliceerd als:

Jan van Heugten en Olivier Immig, "Gorbatsjov en Afghanistan: de oorlog geafghaniseerd",
in *Internationale Spectator* vol 43, no 5 (mei 1989), 317 - 325